

...VE ZEYTİNE AND OLSUN

"Tîn'e ve zeytine,
Sînâ dağına ve şu güven veren
şehre andolsun ki
biz insanı hakikaten en güzel
biçimde yarattık."

[Tîn Sûresi, 1-4. âyetler]

FEYZA RUMEYSA ALTINDAL

S

SULARIN ötesinden haber getirmek için havalanıp uçtuğu Nuh'un gemisine gagasında bir zeytin dalı taşıyarak geri dönen güvercinin getirdiği tek haber, tufanın bitip suların çekildiği değildi. Gagasında taşıdığı bir diğer haber, geminin dışında kalan her şeyin helâk olduğu tufandan, capcanlı kurtulan bir şeyin olduğuydu: zeytin ağacı. Muhtemelen zeytin ağacının Mısır'dan Yunan'a, Asya'dan Anadolu'ya kadar bütün kültürlerde, efsane ve mitolojilerde ölümsüzlüğün, yeniden doğuşun ve barışın sembolü olarak görülmesi bu hikâye sebebiyledir.

Athena'yı Yunan mitolojisinin en bilinen figürleri arasına taşıyan şey de zeytin ağacıdır desek, yanlış olmaz. Çünkü anlatılana göre topraktan zeytin ağacını

çıkartıp insanlığa armağan eden Athena imiş. Kutsal olan bu ağacın kesilmesinin yahut yakılmasının yasak olduğu yunan toplumunda zeytin ağacının gölgesi altında doğan çocukların kutsal ve soylu olduğuna inanıldığı da kayıtlar arasında.

Hıristiyanların, çocukları zeytinyağı ile mesh ya da vaftiz ettiği, yahudilerin Hz. İsa'yı gerdikleri çarmıhın zeytin ağacından olduğu, üç din için de kutsal olan Kudüs'te bulunan Zeytindağı'ndaki zeytin ağaçlarının Hz. İsa döneminden kaldığı, yahudilerin Zeytindağı'na gömüldüklerinde cennete gideceklerine inanması, Eski Mısır'da firavunların mezarlarına zeytinyağı konulduğu gibi türlü bilgiler, ilgililerinin konuyla alakalı sıkça karşılaştığı detaylardır. Kendisine bir ateş dokunmasa da ışık verdiği belirtilen bu mucizevi yağın kutsal törenlerde kâh yakılarak kâh başlara sürülerek kullanıldığını da biliniyor.

Mitolojiler, söylenceler, hikâyeler, efsaneler, şiirler, romanlar ve destanlarda türlü hâllere giren zeytin ve zeytin ağacının üzerine İncil ve Tevrat'ta da kıssalar vardır. Her yerde, her köşede zeytinin kıymeti, hikmeti ve özel oluşu ile ilgili yazılı ya da sözlü şeyler bulunması bu ağacın olağanüstülüğüne işaret eden bir durum olarak görebiliriz. Ama bütün bunların hiçbiri Kur'an-ı Kerim'de Tin Sûresi'nin ilk âyetinde Allah'ın "incire ve zeytine and olsun" diyerek zeytin üzerine yemin etmesi kadar ihtişamlı ve saf hakikat değildir. Allah'ın, yarattığı bu nimetin üzerine yemin ederek dikkatleri buraya celbetmesi de elbette bir hikmete mebnîdir.

Zeytinin, beraber anıldığı incirin aksine tek bir çekirdeğinin olması, incirin kesretin, zeytinin ise tekliğin ve tevhidin remzi olarak görülmesinin sebeplerindedir. Zeytin, nar, incir veya hurma gibi dalından koparılır koparılmaz yenen bir yiyecek değildir. Onun yendiğinde lezzet

FOTOGRAF: MURAT GÜR

vermesi için zorlu aşamalardan geçmesi gerekir. Ağacın büyümesi için de diğerlerine nazaran uzun bir zaman gerektiğini de söylemeli tam burada. Çünkü zeytin ağacının insana benzetilmesinin hiç de yersiz olmadığı saydığımız bu iki benzer özellikten görülebilir. İnsan gibi yavaş yavaş büyüyen, verdiği meyvelerin hamlıktan kurtulup damağa lezzet ve varlığa şifa olması için, sabır gerektiren türlü çilelere katlanan ve nihayet bu sabrının karşılığında kendi meyvesinin yani öz hakikatinin sırrına eren zeytinin bu yolculuğu ve menzilleri, insanın seyrisüluku ile birebir benzerlik arz eder. Ne kadar yaşlanırsa yaşlansın, çürüyen gövdesinden, kendi kabuğundan kendi kendini yeniden yeşertebilen bu ağacın, dirayet, metanet, arınma, bilgelik, ölmezlik ve

cömertlik simgesi olarak görülmesi haklıdır. Bu meyvesi acı zeytinden, tatlı ve sağlıklı bir hayat çıkarmayı başaran insanın bu süreçteki mucizelere de tanıklık ederek zeytin ağacıyla olan yoldaşlığını çağlar boyu berkiterek devam ettirmiştir.

Peki zeytinin en çok sevdiği coğrafya neresi? Akdeniz'in pek çok bölgesinde yabancı zeytin izlerine rastlanmış ve son araştırmalara göre tarım ürünü olarak kullanıldığını gösteren milattan önce altıncı yüzyıla ait veriler de bugünkü Suriye sınırları içinde bulunmuştur. Her ne kadar ağırlıklı olarak zeytinin ana vatanı olarak Yunan bölgesi gösterilse de özellikle Doğu Akdeniz bölgesindeki şehirlerimizde ortaya çıkan bulgular bunun böyle olmadığını gösteriyor. Buradan tüm Akdeniz'e, Anadolu'nun batısına doğru

ve sonra Yunan adalarına doğru ilerleyen zeytinin yağının Giritliler tarafından bolca üretilerek zeytinyağı ticaretinde uzun yıllar başrol oynadıkları ise bir gerçek.

Bir insan tarafından ekilmeden, kendiliğinden yetişen zeytine "delice" diyorlar. Rahatı değil zorlu yerleri daha çok seviyor ve oralara daha sıkı tutunuyor bu deli zeytin. Aşılansın daha verimli bir hale getirilebilen delice, fidan ekilerek yetişen zeytinden çok daha dayanıklı ve uzun ömürlü oluyor. Bin yaşına kadar yaşayabilen bu ölmez ağacın üçbin yaşına erenleri bile var. Zeytin ağacının gövdesi yekpare bir kütükten değil sanki farklı ağaçların gövdesiymiş gibi görünen pek çok ayrı parçadan oluşur. Gövdesinin hemen her bölgesi kök yapma özelliğine sahip olduğundan bu parçalar zaman içinde şekil

Zeytin, nar, incir veya hurma gibi dalından koparılır koparılmaz yenen bir yiyecek değildir. Onun yendiğinde lezzet vermesi için zorlu aşamalardan geçmesi gerekir.

Bu meyvesi acı zeytinden, tatlı ve sağlıklı bir hayat çıkarmayı başaran insanoğlu bu süreçteki mucizelere de tanıklık ederek zeytin ağacıyla olan yoldaşlığını çağlar boyu berkiterek devam ettirmiştir.

değiştiriyor ve yeni kökler oluşturuyor. Zeytin ağacı ne kadar yaşlanırsa yaşlansın, gövdesi ne kadar çürürse çürüsün kendi kökünden, gövdesinden yumrusundan yeniden sürgün verir, yeniden canlanır ve bu hâliyle insanoğluna bitimsiz umudun türküsünü söylemeye devam eder.

Zeytinin ağacı ayrı, çiçeği ayrı, yaprağı ayrı, meyvesi ayrı, yağı ayrı, çekirdeği ayrı kıymetlidir. Besin değeri çok yüksek olan ve sağlık için bir nefeste yüzlerce faydası sayılabilen zeytini, Kur'an-ı Kerim'de Nur Sûresi otuzbeşinci âyette Allah'ın mübarek sıfatıyla anması, onun nasıl bir ayrıcalığa sahip olduğunun bir başka ispatıdır: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun sıfatı, sanki içinde bir sırça (kandil) içindedir. O sırça (kandil)de sanki bir inci (gibi parıldaayan) bir yıldızdır ki güneşin doğduğu yere de battığı yere de nisbeti olmayan mübarek bir ağaçtan, zeytinden tutuşturulup yakılır. Onun yağı, kendisine bir ateş dokunmasa da, hemen hemen ışık verir. (bu ışık da) Nur üstüne nurdur, Allah kimi dilerse onu nuruna kavuşturur. Allah insanlar için meseller irad eder. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."

Bu ayetin farklı müfessirlerden tefsirlerini okuduğunuzda, yapılan her bir benzetmenin nasıl çok katmanlı bir anlam ifade ettiğini ve zeytinin, ağacıyla meyvesiyle ve yağıyla bu çok katmanlı

anlamla nasıl da uyum içinde olduğunu hayretle gözlersiniz. Zeytin ve tarihçesi ile alâkalı konularda çokça alıntı yapılan İlyada Destanı'ndaki, zeytin ağacının dilinden söylenen "herkese aidim ve kimseye ait değilim..." cümlesinin bu ayet-i kerîmede geçen "ne doğuya ne de batıya nisbeti olmayan" ifadesinin mânâ bakımından benzerlikleri de bence dikkate değer bir husus.

Varlığı böylesine güçlü olan zeytin, bulunduğu bazı bölgelerin de alâmetifarıkası olarak görülür ve çoğunlukla o yerlerin isminde kendine bir de yer bulur; Kudüs'teki Zeytindağı ya da Balıkesir'deki Zeytinli beldesi gibi. Bunun İstanbul'daki biricik örneği ise Zeytinburnu'dur. Bu isimle isimlenmesinin sebebi ise fetihten sonra bu bölgeye yerleşen Kudüslü papazların burada zeytin yetiştirmeleri ve şekil olarak hakikaten denize uzanmış bir buruna benzemesi. İlk zamanlarda halk arasında zeytinli burun olarak söylenen bu ad zaman içinde zeytinburnu hâlini almış. Kudüslü Papazlar buraya neden başka bir şey değil de zeytin ektiler ve bu seçimin Kudüs'teki Zeytindağı'yla, oradaki kıymetli zeytin ağaçlarıyla bir ilişkisi var mı, kim bilir? Bugünün Zeytinburnu, tıpkı zeytinin gövdesi gibi birbirinden bağımsız parçalardan oluşur; apayrı kültürlerden izleri

ve dünyanın farklı bölgelerinden pek çok insanı bir arada görebileceğiniz ender mekânlardandır; dallar ayrı ama kök bir, meyve bir.

Bütün varlığıyla insanoğluna hizmet eden bu mübarek ağacın kütüğünden kimi eşyalar, çekirdeğinden tesbihler, kolyeler, meyvesinden, yaprağından ve yağından şifalı besinler, sabunlar, güzel kokular ve küspesinden de yakacak elde ediliyor. Yani, işe yaramayan tek bir zeresi bile yok zeytin ağacının; serapa şifâ.

Bulunduğu her yere bolluk ve bereket getiren ve her hâli ile insanları memnun eden zeytin en çok nerede olmayı sever bilmiyorum ama ben zeytin olsaydım, en mutlu olduğum yer; Hz. Peygamber'in iftar sofrası olurdu; hele ki şu rivâyeti işittikten sonra: "Hz. Peygamber, Hz. Ali ile birlikte bir sofradalar. Hz. Peygamber, yediği zeytinlerin çekirdeklerini çaktırmadan Hz. Ali'nin önüne koyuyor... ve sonra Hz. Ali'ye önündeki zeytin çekirdeklerini göstererek; 'Ey Ali, galiba çok acıkmışsın, önündeki çekirdeklere baksana, ne kadar da çok zeytin yemişsin?' diye tebessüm ediyor. Hz. Ali ise bu lâtifeye şöyle cevap veriyor: 'Evet, ya Resulallah. Fakat siz daha da çok acıkmış olmalısınız ki çekirdekleriyle beraber yemişsiniz, çünkü önünüzde hiç çekirdek yok.'"